

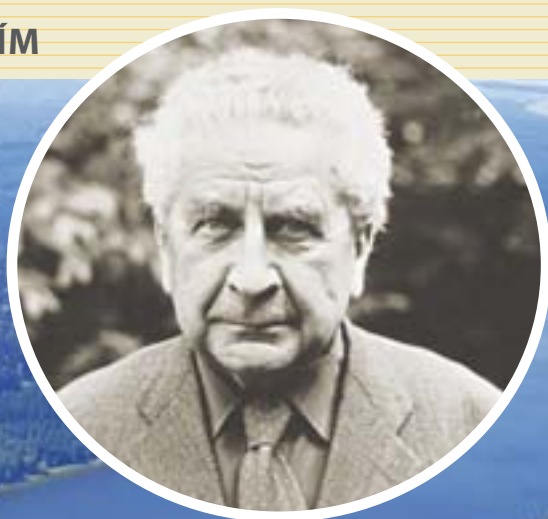
Milan Švihálek



STAVITEL PŘEHRAD

PUTOVÁNÍ LEGENDÁRNÍHO
MORAVSKÉHO VODOHOSPODÁŘE
JANA ČERMÁKA 20. STOLETÍM

TEN TECHNICKÁ
ELITA
NÁRODA



Milan Švihálek

STAVITEL PŘEHRAD



*Putování legendárního
moravského vodohospodáře
Jana Čermáka 20. stoletím*

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Milan Švihálek

Stavitel přehrad

Putování legendárního moravského
vodohospodáře Jana Čermáka 20. stoletím

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, **www.grada.cz**
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
jako svou 5026. publikaci

Odpovědná redaktorka Jitka Koudelná
Grafická úprava a sazba Ondřej Huleš
Počet stran 136
První vydání, Praha 2013
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2013

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami
nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.*

ISBN 978-80-247-4465-0

ELEKTRONICKÁ PUBLIKACE

ISBN 978-80-247-8025-2 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-8033-7 (ve formátu EPUB)

OBSAH

ÚVOD	9
KAPITOLA I. – NA SVĚT	11
<i>SVĚT VODY</i>	19
KAPITOLA II. – ZAČÍNÁ VÁLKA	23
<i>VODA A VÁLKA</i>	31
KAPITOLA III. – JAK SE RODÍ VODOHOSPODÁŘ	35
<i>KUŘAVKA</i>	43
KAPITOLA IV. – STUDIA	47
<i>PŘEHRADA SEDLICE</i>	55
KAPITOLA V. – ZA CHLEBEM	57
<i>VRANOVSKÁ PŘEHRADA</i>	66
KAPITOLA VI. – OSTRAVSKÉ ZAČÁTKY	68
<i>PŘEHRADA PASTVINY</i>	77
KAPITOLA VII. – PROTEKTORÁT	80
<i>PŘEHRADA HORNÍ BEČVA</i>	89
KAPITOLA VIII. – PŘEVŘÁCENÝ SVĚT	92
<i>PŘEHRADA ŠTĚCHOVICE</i>	97
KAPITOLA IX. – NA KRUŽBERKU	100
<i>PŘEHRADA KRUŽBERK</i>	111
KAPITOLA X. – HISTORIE ŽERMANICKÉ PŘEHRADY	115
<i>PŘEHRADA ŽERMANICE</i>	123
 ZÁVĚR	125
SYNOVSKÉ SLOVO	126
DOSLOV	130
LITERATURA	133





Povodí Odry
státní podnik

PŘEDMĚT ČINNOSTI

- správa a údržba významných a určených drobných **vodních toků** včetně toků hraničních
- provozování a údržba **vodních děl**
- zjišťování a hodnocení stavu **povrchových a podzemních vod**
- **investiční činnost** včetně protipovodňových opatření
- sledování stavu a péče o **koryta vodních toků** a pobřežních pozemků, příprava a zajišťování jejich úprav
- řízení a ovlivňování **hospodaření s vodou** v rámci vodohospodářské soustavy v povodí Odry podle komplexního manipulačního řádu

NABÍZENÉ SLUŽBY

- rozborů jakosti vody
- prodeje ryb



Varenská 49, 701 26 Ostrava
tel.: 596 657 111, fax: 596 638 428, info@pod.cz

www.pod.cz

PODĚKOVÁNÍ

Tato kniha by nevznikla bez pomoci synů ing. dr. tech. Jana Čermáka – prof. ing. Tomáše Čermáka, CSc. Dr.h.c. a ing. Jana Čermáka, DrSc., kteří mi ochotně zapůjčili paměti svého otce a s porozuměním sledovali postup mé práce. Chci také poděkovat ing. Čestmíru Vlčkovi, technickému náměstkovi podniku Povodí Odry, bez jehož podpory by kniha rovněž nevznikla. Za odborné konzultace, cenné rady, věcné připomínky a profesionální přečtení rukopisu děkuji prof. ing. Vojtěchu Brožovi, DrSc. z Prahy, ing. Otto Horskému, CSc. z Brna a ing. Otto Broschovi z Ostravy. Mé díky za nezištné zapůjčení ilustračních fotografií patří PhDr. Libuši Pokorné a Evě Hladké z Oblastního muzea v Mostě, Michaele Nejedlé z archivu České televize Ostrava, Pavlu Vinklátovi z libereckého nakladatelství Knihy555, ing. Jindřichovi Břečkovi z Povodí Ohře, ing. Ladislavu Mertovi z Povodí Labe, Bc. Michaele Pohůnkové z Povodí Vltavy a dr. ing. Antonínu Tůmovi z Povodí Moravy. Pracovníkům tiskárny Kleinwächter ve Frýdku-Místku chci poděkovat za technickou úpravu podstatné části obrazové dokumentace. Mé díky patří konečně i Mgr. Jitce Koudelné za závěrečnou korekturu.

Milan Švihálek

ÚVOD

Lidé si odjakživa kladli otázku, co je vlastně základem života. Vzduch, který živočichové potřebují k dýchání? Potrava, bez níž nemohou živé bytosti existovat? Sluneční svit, který živočichům poskytuje možnost růstu? To vše je jistě potřeba. Ale básník základní životní podmínku formuloval jinak: počátkem všech věcí je voda, z vody je vše a do vody se vše vrátí. Z vody život povstal, takže vodě poděkujeme za to, že jsme.

Voda je nejrozšířenější látkou na světě. Všude je jí tolik, že se zdá zbytečné s ní šetřit. Je obyčejnější než cokoli jiného. A přece kdykoli voda chybí, znamená to konec života. Po tisíciletí se zdálo, že se lidé nemusí o vodu starat. Vždyť byla na Zemi vždy a vždy tu bude. Dnes se ale zdá, že toto tvrzení přestává odpovídat pravdě. Může přijít den, kdy všechno naše zlato nepostačí k tomu, abychom pro lidstvo zajistili dostatek životodárné tekutiny. Prvními průkopníky usilovného zápasu o vodní zdroje byli už před mnoha staletími stavitelé rybníků, hrází a umělých kanálů. Díky jejich úsilí a práci se povolání vodohospodáře lidem odjakživa jevílo stejně významné, jako povolání lékařské, učitelské, duchovní či vědecké. Takovým vodohospodářem, který svůj život věnoval službě veřejnosti, byl legendární stavitel a projektant přehrad ing. dr. Jan Čermák, jehož životním osudem se stala péče o vodu v podstatné části Moravy.

Jan Čermák se narodil na samém počátku 20. století a cele se oddal stavbě vodních děl. Po druhé světové válce mu byl svěřen úkol zajistit dostatečné množství pitné a užitkové vody pro horečně se rozvíjející průmyslovou aglomeraci Ostravska a pro stále hustší osídlení této oblasti. Měl pro to všechny předpoklady – hluboké znalosti, dlouholetou praxi, potřebné zkušenosti i odpovídající vzdělání. Jen jeho kádrový profil (jak se tehdy říkalo) nepatřil podle názorů režimu k nejlepším. Vždyť Janův otec JUDr. Jan Čermák pocházel z významné stavovské rodiny. Byl schopným ovocnářem, který dokázal pilnou prací proměnit velkou část jižní Moravy v kvetoucí sad. Rozšířením pěstování meruněk v okolí Židlochovic a Ivančic si doslova vybudoval pěstitelský pomník. Díky poctivé práci zbohatl a stal se ve městě váženou osobou, byl dokonce zvolen starostou a lidé si ho vážili jako obětavého činovníka Sokola.

Životní osudy jeho syna Jana byly neméně pestré. Svých vodohospodářských úkolů se zhostil s velkým nasazením jako pracovitý, odpovědný muž. Jeho zásluhou má Ostravsko dodnes dostatečné zásoby jedné z nejkvalitnějších užitkových a pitných vod v zemi. Nadřízeným, kteří mu po válce svěřili významný vodohospodářský úkol, nezbývalo, než pominout jeho „nevhodný“ původ a respektovat jeho erudici a odborné znalosti, neboť ing.dr.Jan Čermák stavěl vždy nad „otázky třídní“ zájmy profese.

Měl bohatý život plný barvitých zážitků, nečekaných zvratů a pestrých příhod. Na sklonku života se rozhodl svěřit své vzpomínky papíru. Vznikly čtyři knihy strojopisů popisující pozoruhodný život člověka, jenž si byl vždy vědom svého životního úkolu. Jan Čermák vytvořil svým životním příběhem jakousi ságu o vodě a o jejím podivuhodném kouzlu. Díky skvělé paměti, neobyčejnému smyslu pro detail, nepochybnému vypravěčskému talentu, v němž se odráží dnes už málo vídané klasické vzdělání, a v neposlední řadě i díky nezdolnému životnímu optimismu se jeho vzpomínky staly ideálním podkladem pro tuto knihu. Autor děkuje rodině ing. dr. Jana Čermáka za důvěru, s níž mu byla svěřena soukromá autobiografie jednoho z nejvýznamnějších českých vodohospodářů a stavitelů přehrad 20. století.

KAPITOLA I. NA SVĚT

Muž, jehož život osudově poznamenalo kouzlo vodního živlu a bez něhož by dnes velká část moravského regionu strádala nedostatkem vody, přišel na svět na samém počátku 20. století. Svým rodičům se narodil 6. února 1903 jako jakýsi náhradník svého předtím zemřelého bratra stejného jména. Do chlapeckého věku dospěl jako dítě třetí poté, co rodičům přinesly radost již dvě jeho starší sestry.

„Ačkoli bylo mamince při mém narození 35 let a tatínkovi dokonce 47, měli dost životního optimismu a byli prosti pověřivosti, když mně dali po tak krátkém čase po ztrátě Jeníčka stejné jméno. Snad také pomohlo datum narození, neboť bylo v rodině zvykem dávat jména podle patrona rodného dne nebo jeho sousedů v kalendáři. A nejbližším datem k 6. únoru, dnu mého narození, zasvěceným některému z mužských svatých, byl v někdejším kalendáři 27. leden – svátek Jana Zlatoústého.“

Jendova maminka se dlouho nemohla zbavit lítosti, kdykoli vzpomínala na zemřelého syna, kterému říkala něžně „Jeníček“. Pro přeživšího bratra (nazývaného tvrději „Jeníkem“) byla někdejší Jeníčková existence dlouho čímsi tajemným. „Vzpomínám na malý polštářek, atlasový, krajkou obroubený, který býval na mramorové psýše v salónu a o němž se nám posledňátkům říkalo, že ho měl Jeníček pod hlavou. Byl plněný pískem a tuze tvrdý a těžký. Často jsem nad ním dumával, jak to, že ho měl pod hlavou a nedali mu ho do hrobu. Byl jediným předmětem, který mne spojoval s neznámým, tajemným, do záhrobní odešlým bratříčkem, na kterého jsem se neodvážil ptát, protože maminku to hned rozboleštilo až k špatně zadržovaným slzám.“

Úřední křestní list byl budoucímu staviteli přehrad předán až v jedenácti letech, 14. července 1914, těsně před začátkem 1. světové války, tedy na sklonku starého Rakousko-Uherska a dlouhého pokojného období, které se ovšem díky všeobecné rozhdanosti evropských národů příliš klidným nejevilo. „Mám v živé vzpomínce, jak jsem si pro ten slavný ‚rodný a křestný list‘ šel na faru s dvěma stříbrnými korunami, což byla tehdy v klukovských očích obrovská suma, za kterou se dalo stokrát jít ke staré Kašparovce pro cukroví s bohatým výběrem sortimentu, od cucacích špalků přes makové cihly a pendreky, měřené na decimetry, až po kremrole, za něž se ovšem platilo přiměřeně více, totiž dva krejcare. Bylo mi těch korun líto, protože jsem neměl ani

potuchy, jaký cenný papír jsem za ně získal. Ten zažloutlý křestní list mě provází už dlouhé desítky let, často vyžadován, předkládán, zkoumán i jako dokument kádrový, protože nesporně dosvědčuje, že vlastně v tom novém řádu nemám co hledat.“

Zvláštní kus papíru! Ani ten dědeček z otcovy strany nebyl v křestním listě Jeníka Čermáka uveden jako řadový, prostý člověk, ale jako „bohatý“ chalupník, protože si opravdu mohl za svou práci koupit domek o jednom pokoji a kuchyňce, neboť byl vaříčem cukru v cukrovaru, s platem jedné zlatky denně.

„Poprvé jsem ten dokument potřeboval pro přijímací zkoušku do gymnázia, takže uvedené datum předchází o čtyři dny tvrdou zkoušku, kdy poprvé byl člověk tak tuze sám. Podruhé, když jsem maturoval, potřetí, když jsem vstupoval na techniku, a potom to šlo už z jakési setrvačné šablony: při každé žádosti o stipendium, o přijetí do služeb, při vydání cestovního pasu, zbrojního pasu, řidičského průkazu, protektorátní „kennkarty“ atd., až do nové doby, kdy jsem získal v obecné přesné státní registraci občanský průkaz s číslem. Od té doby může tedy tento křehký kus papíru odpočívat v deskách. Jeho jizvy se tím však nezhojí, ani různá čísla a poznámky nezmizí.“

Pro kariéru osobnosti, která bude v budoucnu pověřována významnými úkoly státního významu, nepostrádá ovšem dokument zajímavosti. Mimo jiné je v něm třeba i razítkový záznam, že „zaznamenaný zrozenec oznámil dne 19. května 1926 u městské rady v Brně své vystoupení z církve římsko-katolické“, kterážto úřední poznámka je nepochybně dokladem jeho duševního zdraví a současně potvrzuje jeho zatvrzelou celoživotní plavbu proti proudu. Při každém zkoumání mnohokrát předkládaného papíru, poslepovaného a popsaného vybledlým inkoustem, vrtalo Jeníkovi hlavou, jak se mohlo stát, že nebyl pokřtěn hned po narození, ale až 9.března, o třicet dnů později? Vždy litoval, že se nikdy nedoví, proč tomu tak bylo. Všichni, kteří o tom mohli něco vědět, odešli.

„Byl jsem nemocný, nebo byla nemocná maminka? Proč jsem v pohanství tak dlouho pobýval? Vidím-li pak, že mě křtil pan farář Alois Vojanec, který mně tak málo připomínal pokorného sluhu Páně, ani se nedivím, že to se mnou tak dopadlo. Nebo oddalování křtu souviselo předurčivě s tím, že vodu nepijí? Ale zase říkají, že jsem jí posedlý. Kdo ví, jak to tehdy vlastně bylo?“

V rodině se traduje, že nový přírůstek do rodiny nebyl vítán nejen křestní vodou, ale ani alkoholem. Kmotrou byla totiž babička, která byla zapříisáhlou abstinentkou a mnoho nepil ani strýc Anton Jeřábek, který měl sice malý vinohrad, ale mokem z něho vždy častoval spíš své přátele než vlastní hrdlo. Novorozenec ale nepřišel zkrátka. Na cestu životem byl obdarován dvěma rakouskými dukáty a navíc losem prodáváním tehdy ve prospěch výstavby budapeštské baziliky. Mnohem později, ve dvacátých letech, byla loterie tažena, ale Jeník – tehdy už gymnazista – nevyhrál nic. „Nemám žádného uspokojení z toho, že bazilika byla postavena za mého přispění, protože se mi vůbec nelíbí a celkem jsem litoval, že nevzala za války za své“, prohlásil Jan jako už skoro dospělý muž v roce 1921.

Je samozřejmé, že si malý Jeník na nic z toho, co souvisí s jeho narozením, nevzpomíná. Rodinná tradice však uvádí, že klučinovi na svět pomáhala jistá paní Tošnarová,

*Babička, rodiče
a starší sourozenci
Jana Čermáka (1909)*



„...vzhledná žena laskavého úsměvu, majitelka domu čp. 284, jehož zkáza při stavbě nábrežní zdi řeky Svratky byla vlastně nepřímou příčinou, že jsem se stal vodohospodářským inženýrem, jak bude na svém místě povéděno.“

PRVNÍ DĚTSKÉ VZPOMÍNKY

Později už vzpomínky vystupují ostřeji. Na prvního psa, který byl součástí Čermákovy rodiny, rezavého chundelatého ovčáka jménem Trik, na kterého děti volávaly nepřiliš slušně „Dreku“. Na vinobraní, která vždy končila malým ohňostrojem odpalovaným z pavlače Jeníkovým tatínkem. Na rozměrnou houpáčku, kterou mohla obsadit celá početná Čermákovcova rodina. Na oslíky Julia a Roberta, které tatínek pojmenoval po židlochovických fabrikátech, germanizátorech malého českého člověka. Na sánskou kozu, nový přírůstek do rodiny, který zakoupila maminka, protože věřila, že kozí mléko je pro děti zdravé, ale které se tatínek marně pokoušel dostat z vemene. Na kolovrátek s tančícími panenkami za sklem nebo na cestovní válečkový ariston s pěti písničkami, milý a nerozbitný ve vykládané skřínce, který

potěšil, i když už ostatní omrzeli, na mnohé zasloužené výprasky, které kupodivu za všechny dětské nezbednosti rázně rozdávala spíše maminka než tatínek...

„Maminka byla opravdu přísná a tatínek se jí za nás trochu bál. Užil jsem si jejích důtek hodně a vlastně se mi zdálo, že jsem řezán stále. Jsem ale vděčný svým rodičům, že proslým výpraskem byla vina dokonale smazána a nebyly už žádné rekriminace. Troufám si tvrdit, že tatínek měl přes prožitý úlek a strach z maminky dokonce jakési uspokojení. Nebylo už o našich proviněních ani slovo. Ano, byl to dobrý vychovatel.“

Stalo se, že cukrář Půda, český živnostník na německém židlochovickém náměstí, dával Jeníkovi na dluh různé sladkosti za pouhé ujištění, že „to tatínek zaplatí“. Děti to občas dělají ve víře, že se věc neprozradí. Když ale dluh narostl do povážlivé výše, zmínil se cukrář panu Čermákovi, jakého má vypočítavého synáčka. „Výprask nebyl, nýbrž musil jsem jít k panu Půdovi zaplatit a odprosít, že jsem tam chodil bez tatínkova vědomí. Byla to krušná cesta, během níž mi všechno zhořklo v ústech, a nevzal jsem pak už od pana cukráře ani kousek, který mně byl nabízen s milým úsměvem. Stejně to dopadlo, když jsem kdysi za návštěvy u Kunderů, sousední dělnické rodiny, snědl vdolek, smažený bez omastku na plotně, což byla pochoutka, kterou jsem z domova neznal. Tu však byl i nářez, protože to byli chudí lidé, a musil jsem jim zanést sklenici zavařovaných merunek a odprosít je, že jsem vdolek přijal.“

Jak je vidět, výchovné metody se tehdy trochu lišily od dnešních, jistě i proto, že vztahy mezi dobovými sociálními vrstvami byly jiné. Tvrdý přístup k dětem byl ovšem samozřejmou součástí života. Vše se měřilo jiným metrem a i čas jako by ubíhal pomaleji. Možná to souviselo s tím, že jakákoli práce, včetně trestání, byla konána se vši důkladností. Když se třeba něco stavělo, trvalo to léta. Například řeku Sázavu nedaleko Jeníkova bydliště regulovali skoro čtyři roky. Malý kluk, který si o prázdninách hrál na křovisky zarostlém břehu a zvědavě pokukoval po dělnících, nemohl tušit, že vodohospodářské činnosti zasvětil celý život. Bylo mu tehdy sotva šest let, ale na živý pracovní ruch na říční náplavě nikdy nezapomene.

„Bylo tam plno Taliánů, Slovinců a barabů, jak už ti tažní ptáci kolem vody bývali, a stavbu vedl nějaký inženýr Bažant. Menší, soustředěného obličej, ukázněný, s kartáčkem pod nosem, tedy zcela odlišný od mužů, které jsem znal. Jednou na loučce v kopcích, kde jsme měli lavici mezi smrčky k odpočinku, se utábořila celá jeho rodina s dětmi i babičkou. Byl to první inženýr, kterého jsem v životě poznal. Všelijakých doktorů práv, medicíny, teologie a filozofie jsem potkal hodně, inženýra však žádného. Tento byl i sokolem, cvičil jako každý jiný prostý sokol na veřejném vystoupení pod vedením stolařského pomocníka a snažil se nezůstat za nimi ve výkonu. Můj tatínek a někteří příbuzní byli také sokolové, avšak nedovedl jsem si je představit na hrazdě s veletoci, na bradlech či na koni. Měl jsem takové dumání z toho rozporu a velmi se mi zamlouvalo, že je ta rovnost mezi lidmi, kdežto u nás přece jen se zachovával, hlavně maminčinou zásluhou, jakýsi odstup, daný nikoliv snad majetkem, spíše trochu odlišným způsobem života. Byli jsme oddělováni, abychom se snad nepokazili. No, život nám dal sice zabrat, ale tu odlišnost jsme si jaksí